

траєкторій розвитку різних народів, суспільств, країн і цивілізацій. За влучним висловом одного із рецензентів книги Дж. Даймонда, який зауважив, що останній нібито розглядає світову історію як цибулину, у якій сучасний світ – це лише верхній шар, і чиї глибші шари слід зчищати один за іншим, аби досягти розуміння історії. Та Дж. Даймонд і не заперечує: «Так, світова історія справді нагадує таку цибулину! Однак зчищення її дедалі глибших шарів – захоплює і надзвичайно важливе в наші дні випробовування, коли ми намагаємося засвоїти уроки нашого минулого заради нашого майбутнього» [2, с. 9].

Література

1. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К.: Основи, 1994. – 261 с.
2. Даймонд Дж. Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами / Переклад з англ.. Тараса Цимбала. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 488 с.
3. Олсон М. Возвышение и упадок народов. Экономический рост, стагфляция, социальный склероз. – М.: Новое издательство, 2013. – 324 с.

Колядич Олександр Іванович, к.е.н., доцент кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЗМІНИ В ЖОРСТКОМУ ЯДРІ ТЕОРІЇ ДОБРОБУТУ НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

Аналіз розвитку економічної теорії добробуту, методології дослідження проблематики, що складає її предмет, показує її

надзвичайну актуалізацію у другій половині ХХ ст. У цей період її основні ідеї, методи «засвоюються» інтелектуальною елітою, яка працює в цій галузі наукового знання. Такі теорії І. Лакатос [1] називає «жорстким ядром» науково-дослідницької програми.

Розвиток національного добробуту як багатогранний і об'єктивний процес вимагає розширеного теоретико-методологічного підходу до свого дослідження, що інтегрує західні і вітчизняні теорії добробуту з урахуванням взаємопов'язаної трансформації (еволюції) категорій індивідуального, економічного і суспільного добробуту, матеріального і національного багатства, рівня і якості життя.

У кінці ХІХ і в другій половині ХХ століть, слідом за кейнсіанською революцією, в економічній теорії з'являються теорії соціальної держави (Л. Штейн, А. Вагнер, Г. Геллер) і держави добробуту (Дж. Гелбрейт, Г. Мюрдаль та ін.). Автори теорій виходили з того, що вся діяльність держави спрямована на підвищення суспільного добробуту, проте втручання держави в економіку не повинно бути надмірним, що тягне «провали держави» та вимагає поєднання заходів державного регулювання і заохочення конкуренції, заходів розвитку особистої ініціативи громадян щодо забезпечення свого власного добробуту. Пошуки причин неспроможності держави сприяти зростанню суспільного добробуту, привели до розвитку теорії суспільного вибору, що пояснює дії індивідів не як споживачів, а як виборців, політиків, чиновників, що мають різноспрямовані інтереси.

Ідеї В. Ойкена, Л. Ерхарда, В. Рьопке, А. Рюстова та інших ордолібералів лягли в основу економічної політики Західної Німеччини після Другої світової війни, яка спричинила «західнонімецьке економічне диво» – фундамент держави загального добробуту. Теоретичні розробки цих учених слід вважати елементами жорсткого ядра теорії добробуту.

Серед ознак і принципів держави загального добробуту відзначимо:

і започаткувати формування нового постіндустріального суспільства.

У таких умовах інтенсивний розвиток процесів соціалізації економіки держава перекладає на приватну ініціативу і сприяє відродженню традиційних цінностей – сім'ї, праці, приватної власності. «Жорстке ядро» теорії добробуту з часом починає зазнавати змін. Активізувалися «допоміжні гіпотези», так званий «захисний пояс» фундаментальної теорії, які намагалися синхронізувати теорію з фактами. Аналіз теоретико-методологічних основ ідентифікації національного добробуту і його ролі в економічному розвитку був представлений у працях П. Агійона, Р. Барро, Г. Беккера, Дж. Гелбрейта, В. Іноземцева, Р. Нуреева, Д. Родріка, С. Роузфілда, А. Сена, Р. Солоу, Дж. Стігліца, П. Тодаро, Ф. Фукуями та інших. Теоретичні розробки цих учених засвідчили формування концептуально нових підходів до дослідження національного добробуту в рамках нової інституційної еволюційно-циклічної інформаційно-інноваційної парадигми.

Уже на початку ХХІ ст., нові виклики (насамперед, світова криза 2008 року) почали руйнувати й «жорстке ядро» теорії добробуту. Вчені на сьогодні не спроможні знайти ефективні шляхи вирішення соціальних проблем у більшості країн. Багато у чому саме ця причина скидає у глибоку прірву економічну теорію у першій третині ХХІ століття.

У сучасному трактуванні, національний добробут характеризується не як матеріальне багатство, а як складна, циклічно функціонуюча система, що охоплює процеси відтворення та інноваційної динаміки, якісні антропосоціальні ресурси, що створюють стимули стійкого та ефективного економічного розвитку.

Більшість сучасних авторів орієнтуються на три концептуальні вектори, які на початку ХХІ столітті сприяють зміні «жорсткого ядра» теорії добробуту:

- розширення досліджуваного кола потреб людини, що визначають національний добробут через зростання уваги до нематеріальних потреб;
- виокремлення внеску життєдіяльній компоненти в підвищення добробуту людей через поєднання у єдине ціле

елементів способу життя, людського і соціального капіталу, якості населення та ін.;

- орієнтація стратегії підвищення національного добробуту і подолання бідності на розширену, в порівнянні з традиційним «ресурсно-цільовим» фундаментом, найновішу концептуальну платформу економічного розвитку – соціо-еколого-економічну, яка передбачає не лише зростання рівня доходу, а й розширення людського вибору на охорону здоров'я, освіти, економічної та суспільної діяльності.

Сучасні методологічні підходи до дослідження добробуту відрізняються різноманітністю у трактуванні благ, від вузького матеріального підходу (вимір за чисто економічним параметром), притаманного неокласичній школі, до широкого неінституціонального розгляду цього поняття як багатопараметричної системи не тільки кількісно визначених матеріальних, а й якісних нематеріальних благ, життєвих умов.

Наріжним каменем для сучасних альтернатив традиційній теорії добробуту є відмінності між *велферистським* і *невелферистським* підходами. Для неокласичної теорії принцип раціональності має не тільки аналітичне, але також нормативне значення і використовується нею не тільки при описі і поясненні спостережуваних економічних феноменів, але також при оцінці альтернативних станів світу в термінах краще / гірше. По суті, саме цей принцип виступає відправною точкою для традиційної економіки добробуту, нормативний підхід якої Р. Сагден так і назвав – «велферистським» (*від англ. Welfare – добробут*) можливостей [3; с. 228]. У його рамках переваги трактуються як дані, а повнота їх задоволення служить нормативним стандартом, у термінах якого оцінюється добробут будь-якого індивіда. У свою чергу добробут суспільства розуміється як агрегат добробуту складових його індивідів. В останні десятиліття бурхливий розвиток отримали велферистські методи оцінки суспільного добробуту, засновані на агрегуванні внеску в «економічний добробут» окремих факторів корисності. В рамках велферистської парадигми в прикладному аналізі добробуту користуються таким показником, як сумарні споживчі витрати на всі товари і послуги (заданий період),

нормалізовані з урахуванням відмінностей в існуючих цінах і відмінностей у розмірі та складі сімей [4, 5].

Другий підхід заснований на контролі за споживчими товарами і, як правило, передбачає, що в основі аналізу добробуту індивіда повинні лежати деякі можливості (платоспроможність) в задоволенні елементарних потреб (наприклад, можливість забезпечити себе в достатку їжею або одягом). Таким чином, невелферистський підхід може не враховувати фактори корисності самі по собі. Концепцію, яка підтримує невелферистські оцінки добробуту, але не залежить безпосередньо від контролю за споживчими товарами, запропонував англійський економіст А. Сен, який стверджує, що термін «добробут» насправді має пряме відношення до хорошого стану, тобто до можливості жити довго, добре харчуватися, бути здоровим, грамотним і т. д. : «... цінність життєвого рівня полягає саме у самому житті, а не у володінні товарами ...» [6, с. 25]. По суті, мова йде про функціональні можливості людей. У цьому випадку завдання аналізу полягає у визначенні того, що собою представляють ці можливості в конкретних суспільствах і хто позбавлений таких можливостей.

Сучасні дослідження у сфері теорії добробуту, на думку автора, набудуть ефективності за подальшого розвитку і синергетичного поєднання таких концепцій:

- розширювальної ресурсної (грошової) концепції національного добробуту / бідності, що розвивається в рамках методологічних концепцій людського і соціального капіталу;
- концепції розвитку національного добробуту і людського потенціалу;
- соціо-еколого-економічної концепції сталого розвитку добробуту і зниження рівня бідності;
- концепції національного добробуту як можливостей, свободи споживчого вибору і концепції суб'єктивного добробуту, що обґрунтовує об'єднане об'єктивно-суб'єктивне розуміння національного добробуту як комбінації об'єктивних умов життя і суб'єктивного сприйняття добробуту, як триєдності трьох компонентів: якості населення (здоров'я і освіти), можливостей самозабезпечення (дохід і зайнятість) і базових характеристик середовища / умов життя: природного

(ступінь забруднення) і соціального (забезпечення основними послугами, безпеку, ступінь реалізації прав людини і т.п.).

Література

1. *Лакатос И.* Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. – М.: Медиум, 1995. – 236 с.
2. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / [С.В. Степаненко, С.Н. Антонюк, В.М. Фещенко, Н.О. Тимочко] ; за ред. проф. С.В. Степаненка. – К. : КНЕУ, 2010. – 743 с.
3. *Robert Sugden,* 2008. "Why incoherent preferences do not justify paternalism," // *Constitutional Political Economy*, Springer, vol. 19(3). – P. 226–248.
4. *Jorgenson D. W. and Slesnick D.T.* Redistributive Policy and the Measurement of Poverty. In: *Daniel J. Slottje (ed).* *Research on Economic Inequality* Greenwich: JAJ Press, 1989.
5. *King M.A.* Welfare Analysis of Tax Reforms Using Household Level Data // *Journal of Public Economics*. – Vol. 2. – 1983. – P. 183–214.
6. *Sen A.* *The Standard of Living.* (Hawthorne G). Cambridge: Cambridge University Press; 1987. – P. 1–38.

*Ущатовський Юрій Володимирович, к.е.н., доцент
кафедри економічної теорії Житомирського державного
технологічного університету*

**ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНА НАУКА В ПЛОЩИНІ
ЕВОЛЮЦІЇ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ**

Теперішній стан економічної системи України є своє рідним симбіозом залишків зруйнованої радянської суспільно-економічної структури і спотворених нею новонароджених елементів ринкової економіки. Потреби гармонійного розвитку українського суспільства передбачають створення такої інституційної